

Miina Norvik

Tartu ülikooli nooremteadur,
kes uurib läänemeresoome keeli

Tuleviku väljendamisest liivi keeles ja teistes lähedastes sugulaskeeltes¹

Läänemeresoome keeli on tavaks tuua näiteks keelte kohta, kus tuleviku väljendamiseks kasutatakse verbi olevikuvormis, mispuhul tulevikuline tõlgendus selgub kontekstist. Ometi on tuleviku väljendamiseks muidki võimalusi, näiteks *saama-* ja *hakkama-*tarindite kasutus eesti keeles, ka objekti käändevaheldusel on oma roll. Teistest läänemeresoome keeltest, sealhulgas liivi keelest võib aga leida ka tulevikukoopula, st tulevikus olemist või olema saamist märkiva verbi. Järgnev võimalik vestlus Miina Norviku (MN), keelehuvilise eestlase (KE) ja keelehuvilise lätlase (KL) vahel vaatlebki tuleviku väljendusvõimaluste mitmekesisust ja -tahulisust läänemeresoome keeltes.

KL: Olen aru saanud, et eesti keeles pole tuleviku ajavormi. Kuidas siis on võimalik väljendada seda, et mingi tegevus toimub näiteks homme või hoopis tuleval aastal? Tulevikust ju saab ikka rääkida?

KE: Muidugi saab. Enamasti me lihtsalt kasutame tegusõna oleviku ajavormis.

MN: Seda, millal tegevus täpsemini toimub, väljendame ajamäärusega, näiteks ütlemegi „Homme ma söön lõunat restoranis”.

KE: Mõnikord võib tarvitada ka tegusõna *saama + ma-*tegevusnime ühendit, näiteks tulevikuline tõlgendus on lausel „See saab olema põnev!”

¹ Siinne artikkel põhineb autori doktoritöö tulemustel. Norvik, Miina. 2015. *Future time reference devices in Livonian in a Finnic context*. Tartu Ülikool.

KL: Kas siis võiks ka öelda „Homme ma saan süüa lõunat restoranis ning pärast seda saan minema raamatukokku”?

KE: Ei, see kõlab üsna kohmakalt. Ega ma oskagi täpselt seletada, millal *saama*-tarind sobib...

MN: Uurimistulemused on näidanud, et kõige levinum ongi ühend *saab olema*, muudel juhtudel on *saama* kasutus pigem harv. Samas on viimasel ajal hakanud levima verbi *hakkama* ühendid *ma*-tegevusnimega. Helle Metslang on toonud näiteks ühendid *hakkab arutama/tegelema/uurima/sõitma/toimuma/kehtima/maksma* (Metslang 2006).

KE: Mulle meenub, et lugesin hiljuti üht uudist, kus oli kirjas, et „uues kaupluses on avamise ajal ja hakkab olema ka edaspidi pidevalt sadu sooduspakkumisi”. Selles lauses ei ole ju tegusõnal *hakkama* mitte üksnes alguse tähendus, vaid see märgib muuhulgas tulevikus aset leidmist?

MN: Just. Tähdenduse arengut näitab muuhulgas see, et umbes 20 aastat tagasi, kui Helle Metslang tuleviku väljendamist käsitles, leidis ta, et eestlase kõrvale kõlab võõralt lause „See aeg, mida nüüd elame ja hakkame elama kaua edaspidigi” (Metslang 1994).

KE: Praegu mulle tundub see üsnagi normaalse lausena.

MN: Mulle samuti. Siinkohal ongi tegemist ühe põneva näitega selle kohta, kuidas keel on aja jooksul muutunud!

KL: Kas võiks seega öelda, et eesti keeles on tuleviku ajavorm või ajavormid alles kujunemas?

MN: Tegelikult võiks jah. Seda, et pole hästi väljakujunenud tuleviku väljendusvahendit, näitab ühelt poolt asjaolu, et osaliselt väljakujunenud vahendeid on mitu, ning teisalt see, et neist ühegi kasutamine pole kohustuslik: eesti keeles tulevikust rääkides ei pea me pidevalt tarvitama ei *saama*- ega *hakkama*-verbiga konstruktsioone.

KL: Meil läti keeles on aga reeglipärane tuleviku tunnus *-s/-š-*. Näiteks kui ma tahan öelda, et ma tulevikus loen, ma ütlen *es lasīšu*, kuid mineviku puhul *es lasīju*.

KE: Huvitav, kas teistes läänemeresoome keeltes on ka nii, et puudub tuleviku ajavorm?

MN: Mingit tegusõnale liituvat tunnust nagu läti *-s/-š-* ei ole tõepoolest. Kui aga käsitada võrdväärseks ka abitegusõnu (vrd inglise *will*, saksa *werden* või ka läti *būt*), siis midagi leiab küll. Näiteks liivi keeles märgib tulevikus olemist või olema saamist tegusõna *līdō*. See on vana

soome-ugri algkeelde tagasiviidav verb, millele leidub vasteid kõigis läänemeresoome keeltes ning enamikus kaugemates soome-ugri keeltes.

KE: Kas see tähendab, et näiteks lause „mul on tulevikus palju raha” võiks liivi keelde tõlkida *līdō* abil?

MN: Jah, liivi keeles kõlaks see „Mi’nnōn **līb** pāgiṅ rō’dō”. Ja sõna *tulevikus* pole vaja, sest tegusõna *līb* tarvitusest saab niigi aru, et on mõeldud tulevikku. Kui tahta olevikulist olukorda väljendada, peaks ütlema hoopis „Mi’nnōn **um** pāgiṅ rō’dō”, st kasutades sõna *um* ’on’.

KE: Seega võib vist väita, et liivi keeles on tuleviku ja oleviku eristamine lihtsam? Kui võtta eestikeelne lause „Mul **on** palju raha” kontekstist välja, ei tuleks vist kohe meeldegi, et sellega võidakse ka tulevikulist olukorda väljendada?

MN: Täpselt nii. Ainult et kui ei ole tegemist tulevikus olemise või olema saamise märkimisega, selgub täpsem ajaline tõlgendus ikkagi kontekstist, st alles kontekstist saab aru, kas „Ma **lāb** skūolō” tähendab, et ma lähen kooli praegu või millalgi tulevikus.

KL: Teate, sarnaselt liivi keelega on ka läti keeles tulevikus olemise või olema saamise märkimiseks omaette verb *būt!* Näiteks „Man **būs** trīs bērni” tähendab, et mul on tulevikus kolm last, aga „Man **ir** trīs bērni” tähendab, et mul on praegu kolm last.

MN: Selline tulevikus olemist või olema saamist märkiv verb on leitav mitmest teisestki läänemeresoome keelest. Huvitavaks näiteks on lüüdi *rodi(ze)*- ja selle vaste Aunuse karjalas – *rotie(kseh)*. Nende algne tähendus oli ’sündima; sünnitama’ ning on läbinähtav, et tegemist on vene laenuga: vastavad verbid vene keeles on *родить* ja *родиться*. Põnev on sealjuures see, et tähenduse laienemist on kõnealuste verbide korral täheldatud põhjavenel murretes, mis on olnud kontaktis Aunuse karjala ja lüüdi keelega. See näitab, mis juhtub, kui keeled on omavahel kontaktis!

KL: Väga huvitav tõepoolest! Kuidas aga kõlaks lüüdi keeles lause „Homme ma olen kodus”?

MN: „Huomei minä **rodimmos** kodis”, mille otsetõlge oleks ’homme ma sünnin kodus’. Kontekstist on aga aru saada, et sündimisega ei ole siin midagi pistmist, vaid ikka olemisega. Algne tähendus on lihtsalt tuhmunud ning uus tähendus esile tõusnud.

KE: Aga kas ka liivi *līdō* või näiteks lüüdi *rodi(ze)*- võivad kombineeruda *ma*-tegevusnimega, nagu eesti *saama*- ja *hakkama*-verb?

MN: Kuna tulevikus olemise tähendus on neil niigi, need *olema*-verbiga ei kombineeru. Üksikuid näiteid tuleb mõne teise verbiga moodustatud ühenditest. Üks lüüdi keelejuht näiteks ütles „Hän **rodih** ruadamah” ’ta töötab (tulevikus)’. Selle kohmakas tõlge eesti keelde oleks ’ta saab töötama’. Liivi keelenäidete hulgast pole ma seni leidnud siiski ühtki *lidō* + *ma*-tegevusnimega moodustatud ühendit, mis oleks kasutusel tulevikulises tähenduses. Küll aga tuleb liivi keele Salatsi keelevariandist, mis hääbus 19. sajandil, paar näidet *lidō* + *da*-tegevusnime kohta. Akadeemik Andreas J. Sjögren on näiteks kirja pannud lause „Mina uskub un ūde lug uskub, ku jumal luob, om luon ja **lib** luod” ’Mina usun ja ühte lugu usun, et jumal loob, on loonud ja loob ka tulevikus/edaspidi’.

KE: Nii et teistes läänemeresoome keeltes pole samuti tõelist abitegusõna, mis oleks tulevikku väljendavates lausetes alati kasutusel?

MN: Ei ole jah. Samas on liivi keelest leitavad juhud, kus *lidō* moodustab mingi teise verbi mineviku kesksõnaga liitöeldise, nagu *lib loptōn* ’olen (tulevikus) lõpetanud’. See on vajalik siis, kui tahetakse väljendada seda, et mingi tegevus lõppeb või lõpetatakse enne mingit muud tegevust tulevikus. Näiteks kui on vaja öelda, et „kui ma olen (tulevikus) lõpetanud, siis ma tulen”.

KL: Siinkohal ma oskaks taas kord tõmmata paralleele läti keelega. Nimelt on läti keeles sellistel puhkudel samuti vajalik *būt* + mineviku kesksõna kasutamine.

KE: Huvitav, miks siis inglise keelde tõlgituna tundub loomulikum „when I have finished”, mitte „when I will have finished”?

MN: Keeleteadlased, kes on tuleviku väljendamist eri keeltes uurinud, on näidanud, et tulevikuvahendite kasutamine taolistes kõrvallausetes erinebki keeliti. On keeli, nagu inglise keel, kus tulevikuvahendi kasutamine kõrvallauses saaks hoopis modaalse tähenduse, st oleks seotud pigem tahtmise väljendamisega, mitte niivõrd ajaga (Comrie 1993). Samas on keeli, nagu ka läti ja liivi keel, kus mingit tugevat kõnelejapoolset modaalist tähendust ei lisandu.

KL: Liivi ja läti keele vahel võib ikka päris mitmeid paralleele leida!

MN: Jah, tuleviku väljendusvahendite puhul on paralleelid selgesti näha. Mõlemad keeled kasutavad küll igivanu omasõnu, kuid nende funktsioonid on sarnased. Eks seegi ole pikaajase kontakti tulemus.

KL: Kas oskad tuua veel mõne näite liivi ja läti ühisjoonte kohta?

MN: Ikka. Näiteks liivi keel torkab teiste läänemeresoome keelte hulgas silma sellega, et üldise muutusverbina on kasutusel verb *īedō*, mille algne tähendus on 'jääda'. Mida te arvate, mida võiks tähendada „Ta **īeb** tierrōks”?

KE: Ta jääb terveks?

MN: Kuigi algne tähendus on sel tõepoolest 'jääda', rõhuasetusega sellel, et mingi seisund või situatsioon kestab edasi, võib kõnealust lauset leida ka tähenduses 'ta saab terveks'. Seega, *īedō* tarvitus on võimalik juhtudel, kus eesti keeles peaks kasutama tegusõna *saada*.

KL: Sellisel 'jääda'-verbi kasutusel on paralleel läti keeles, kuid enne-kõike kõnekeeles. Nii mõnigi inimene kasutab tegusõna *palikt*, mille algne tähendus on 'jääda', neil juhtudel, kus keelekorraldus soovitab kasutada tegusõna *kļūt* 'saada'.

KE: Jäin mõtlema selle peale, et miks ilma igasuguse kontekstitagi tundub lause „Ta saab terveks” väljendavat tulevikku?

MN: Jah, *jääda*, *saada* jms on perfektiivsust väljendavad verbid, mis tähendab, et tegevus jõuab mingi piirini, mil tegevus ammendub. See piirini jõudmine ei toimu aga olevikulisel ajahetkel, vaid tulevikus. Tegelikult jäi rääkimata ühest teisestki huvitavast juhust, kus samuti ei ole mingit tulevikule viitavat ajamäärust ning ilma kontekstitagi on võimalik mõista, et lausega väljendatav tegevus paigutub tulevikku. Näiteks lausega „Ma ostan endale jalgratta” ei saa kirjeldada olevikulist olukorda. Ka käänatel on oluline osa!

KE: Olevikulise lause saaksime siis, kui kasutaksime omastava asemel osastavat käänat: „Ma ostan endale jalgratast”.

MN: Seega, kas pole tegelikult nii, et tuleviku väljendamine eesti keeles on päris mitmetahuline!

KE: Jah. Pole see eesti keel tuleviku poolest nii vaene midagi!

KL: Nõus. Päris keeruline süsteem teil siiski...

Viidatud kirjandus

Comrie, Bernard 1993. Tense. Cambridge Textbooks in Linguistics. 2nd ed. Cambridge: CUP.

Metslang, Helle 1994. Temporal relations in the predicate and the grammatical system of Estonian and Finnish. – Oulun yliopiston ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 39. Oulu: Oulun Yliopisto.

Metslang, Helle 2006. Predikaat ajastut kogemas. – Keel ja Kirjandus 9, 714–727.